

Libellenvereniging Vlaanderen vzw

NIEUWSBRIEF LIBELLENVERENIGING VLAANDEREN

20 december 2008

Libellenvereniging Vlaanderen vzw vzw

- p/a Geert De Knijf,
Matrouwstraat 10
9661 Brakel
België
- E-mail:
geert.deknijf@inbo.be
- Website:
www.odonata.be

In dit nummer:

EDITO	1
SNELLE KOLONISATIE VAN EEN WATERPLAS OP HET ECODUCT KIKBEEK DOOR LIBELLEN	2
TEN HUIZE VAN HENRI DUMONT	7
EXCURSIEVERSLAGEN	18
WAARNEMINGEN	21
VERENIGINGS- NIEUWS	21
BOEKENNIEUWS	22
LIDGELD 2009	23
DE LIBEL KORTRIJK	24

Beste lezer,

Alweer zit er een jaartje op, en deze tweede nieuwsbrief bereikt je nog op de valreep. 2008 was duidelijk geen uitschieter alhoewel het op een behoorlijk aantal nieuwe plaatsen opduiken van de Gaffelwaterjuffer wel opvallend was, een zoveelste gebeuren gelinkt aan de huidige klimaattoestanden.

Met nieuwjaar willen we jullie uiteraard ook vragen het lidgeld te vernieuwen. Vanaf 2009 presenteren we een belangrijke nieuwigheid. Samen met de Nederlanders zal het tijdschrift Brachytron nu uitgegeven worden in kleur; er zullen expliciet ook artikelen in verschijnen over Vlaanderen en zo zal het dé Nederlandstalige referentie worden over libellen in de lage landen. Je kon vorige zomer al even proeven van een themanummer.

Om de kosten te kunnen dragen zijn we wel verplicht het lidgeld op te trekken (20 euro ipv 15), maar we rekenen er op dat dit geen bezwaar mag zijn als je ziet wat je er in ruil voor krijgt. Deze Vlaamse nieuwsbrief blijft uiteraard ook bestaan.

Het afgelopen jaar was er één met een schitterende kalender vol libellenexcursies. Voor 2009 is er al een even knappe in voorbereiding.

Eén punt van zorgen toch: de ontwikkelingen rond *waarnemingen.be*. Wat er ook beloofd en geschreven werd, de gesprekken met Natuurpunt verlopen momenteel uiterst stroef. Zonder hier nu al te willen ingaan op de dieperliggende achtergronden, willen we er gewoon op aandringen je gegevens rechtstreeks te blijven doorsturen aan onze vereniging. Op pagina 21 lees je hier meer over.

Nog een voorspoedig 2009 gewenst van de hele ploeg.

Marc Tailly

Lid worden kan door overschrijving van **20 euro**
(of **13 euro** voor jonger dan 25 jaar) (voor **10 euro extra** krijg
je als nieuw lid ook de **libellenatlas** toegestuurd)
op rekening **523-0802436-30** van
Libellenvereniging Vlaanderen vzw.

Werkten mee aan dit nummer (in willekeurige volgorde): Anny Anselin, Gilbert Loos, Patrick Goossens, Luc Vanhercke, Marc Tailly, Geert De Knijf, Jorg Lambrechts, Henri Dumont.

Snelle kolonisatie van een waterplas op het ecoduct Kikbeek (Maasmechelen, Limburg) door libellen

Jorg Lambrechts, Zuurbemde 9, 3380 Glabbeek , jr.lambrechts@arcadisbelgium.be

Summary. Quick colonisation by dragonflies of a pond on the ecoduct Kikbeek (Maasmechelen, Limburg). This ecoduct was built in 2006 to facilitate movements between some large areas north and south of the highway. During monitoring activities for other organisms also dragonflies were recorded. The minimum width of the ecoduct is 40 m and length 70 m. Substrate is “grind”, hard pressed. A pond was dugged and rain water stagnates easily, creating temporary water. No less than 21 species of dragonflies (see list in this note) were recorded in the first year, 12 of which reproducing (pioneer species as *Ischnura pumilio*, *Lestes barbarus* and *Sympetrum fonscolombii* in important numbers).

Inleiding

Het ecoduct Kikbeek over de E314 in Maasmechelen is gebouwd om de ecologische verbinding te herstellen tussen grote natuurgebieden ten noorden (Mechelse heide) en ten zuiden (Kikbeekbron, Ziepbeekvallei) van de snelweg. Het is het resultaat van de nauwe samenwerking tussen verschillende partners van de Vlaamse overheid: het Agentschap Wegen en Verkeer, het Agentschap voor Natuur en Bos en het departement Leefmilieu, Natuur en Energie. Ook het Regionaal Landschap Kempen en Maasland speelde een belangrijke rol, meer bepaald via de oprichting van het Nationaal Park Hoge Kempen (NPHK).

Ongeveer 1 jaar na voltooiing van de bouw (maart 2006) is aangevat met een grondige monitoring van het gebruik van het ecoduct door fauna. Dit onderzoek liep 10 maanden (april 2007 – januari 2008). Het zal zo identiek mogelijk herhaald worden in 2009 en 2013. De monitoring is uitgevoerd door adviesbureau ARCADIS (voormalig AEOLUS). Het eindrapport van het eerste jaar van monitoring (Lambrechts *et al.*, 2008) kan bekomen worden bij de opdrachtgever, departement Leefmilieu, Natuur en Energie (Luc Janssens & Katja Claus).

Er zijn tal van onderzoeksmethodieken gebruikt om een zo volledig mogelijke kijk te bekomen op de passerende fauna. Daarvan zijn er 3 continue methodes: video-opnames, bodemvallen en een datalogger. Alle andere methodes zijn geconcentreerd in 11 intensieve meetperiodes die telkens 3 opeenvolgende dagen in beslag namen. Het gaat om sporenonderzoek op zandbedden, op inktplaten en verspreid over het ecoduct en daarnaast ook controle van ‘slangenplaten’. Het lopen van monitoringsroutes voor insecten en batdetec-

Foto 1: Winters beeld van de waterplas op het ecoduct Kikbeek op 3 december 2007. Foto Jorg Lambrechts

Foto 2. Luchtfoto Ecoduct Kikbeek op 15 oktober 2007, genomen vanuit het zuidwesten. Voor de aandachtige waarnemer: Jorg Lambrechts en Wouter Mewis waren net op dat moment aan het inventariseren...

Foto Erwin Christis

toronderzoek naar vleermuizen tenslotte vond slechts enkele 1x resp. 2x plaats.

Het gericht zoeken naar libellen buiten de monitoringsroutes was niet voorzien in de onderzoekopdracht, maar bij elk terreinbezoek bij goede weersomstandigheden is nagegaan welke libellen aanwezig waren op het ecoduct, meer bepaald aan een grote waterplas. Voorliggend artikel geeft de resultaten van dit libellenonderzoek weer.

Gebiedsbeschrijving

Het ecoduct ligt op grondgebied van Maasmechelen. Net ten zuiden van het ecoduct situeert zich het Vlaams natuurreserveaat (VNR) Kikbeekbron. Dat is de voormalige grind- en zandwinningsgroeve van Opgrimbe. Nog verder zuidwaarts sluit het VNR Vallei van de Ziepeek hierop aan.

Net ten noorden van het ecoduct ligt de grote zandwinningsgroeve Berg, waar de zandontginning tegen 2020 zou voltooid zijn en die dan nabestemming natuur krijgt. Daarbij sluit het VNR Mechelse heide aan. Verder noordwestwaarts sluit een andere grote grind- en zandgroeve aan op de Mechelse heide ('LBU-groeve'). Deze groeve krijgt op termijn nabestemming natuur, maar de witzandontginning gaat hier nog door tot 2040.

De genoemde VNR behoren tot de grootste en meest waardevolle heidegebieden in Vlaanderen. Ze kunnen tevens tot de betere libellengebieden in België gerekend worden (Lambrechts & De Knijf, 2006; De Knijf *et al.*, 2006).

Deze gebieden maken –samen met uitgestrekte naaldbossen en met de 2 zand- en grindgroeves die nog in ontginning zijn- de kern uit van het Nationaal Park Hoge Kempen (NPHK). Het ecoduct Kikbeek ligt nog net op het Kempens plateau, meer bepaald op de oostrand.

Het NPHK wordt doormidden gesneden door de E314, die van west naar oost loopt. De versnipperende werking op de natuurgebieden is enorm en reeds jaren wordt er grondig aan ontsnippering gewerkt. Het NPHK situeert zich tussen afrit 32 (Genk oost) en afrit 33 (Maasmechelen) van de E314.

Met de bouw van het ecoduct Kikbeek werd officieel gestart op 1 juni 2004. Het officiële einde van de werken was 17 maart 2006.

Het ecoduct Kikbeek bestaat uit twee halfcilindrische kokers over beide rijbanen van de autosnelweg. Over deze betonnen cilinders werd grond (keien en grind) aangebracht, uit

aanliggende gebieden rond het ecoduct. Het ecoduct is 40 m breed op het smalste deel (tussen de rasteren, dus taluds niet meegerekend). De lengte bedraagt 70 meter.

Enkele elementen die van belang zijn voor het functioneren van het ecoduct, en meer bepaald voor de aanwezigheid van libellen.

- Er is een waterplas aangelegd op het ecoduct. Deze bestaat uit een dieper, permanent waterhoudend deel en aanzienlijke oppervlaktes tijdelijk stagnerend water. De waterpartij kent momenteel reeds een interessante flora met soorten als Waterpostelein, Gewoon sterrenkroos, Fonteinkruid species, Knolrus, Zomprus, Kleine duizendknoop, ...

- De bodem op het ecoduct bestaat uit grindig substraat dat hard aangereden is. Regenwater stagneert en na felle regenbuien of lange periodes van neerslag staan aanzienlijke delen van het ecoduct onder water. Andere gevolgen van dit substraat zijn trage vegetatiesuccessie en extreme temperatuurverschillen). In april 2007 zijn er temperaturen van 38°C opgemeten op de kale grindbodem.

- Zowel de oost- als de westzijde van het ecoduct worden geflankeerd door hoge, steile taluds, die naar de snelwegberm lopen. De begroeiing op deze hoge taluds is dicht en graziger dan de zeer ijle pioniervegetatie op het ecoduct zelf. Er is vrij weinig beschutting op het ecoduct. Enkel de geluidstaluds en een in maart 2007 aangelegde takkenril bieden beschutting voor dieren.

Methodiek

Bij elk terreinbezoek onder goede weersomstandigheden is nagegaan welke libellen aanwezig waren op het ecoduct. Het betreft 14 verschillende dagen in 2007, namelijk 25 april, 2 mei, 3 mei, 24 mei, 7 juni, 8 juni, 12 juli, 13 juli, 8 augustus, 14 augustus, 3 september, 4 september, 26 september en 15 oktober 2007.

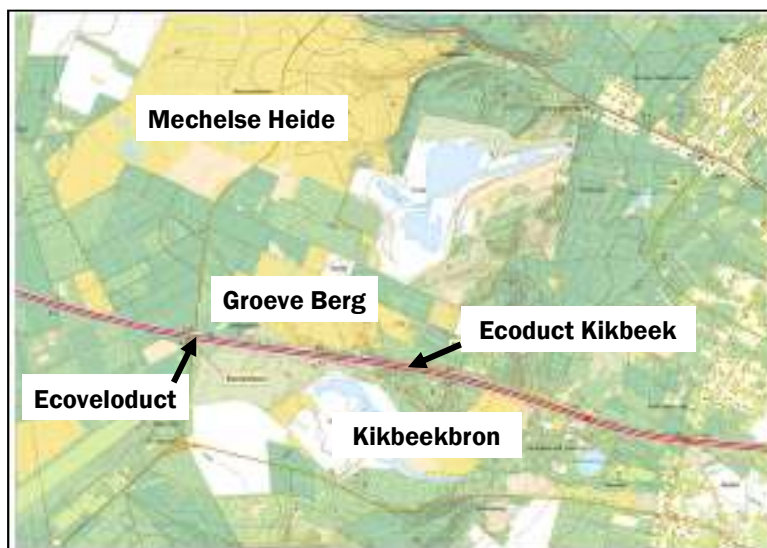
Gestandaardiseerde tellingen zijn enkel verricht langs monitoringsroutes. Bij de vooraf bepaalde terreinbezoeken in functie van de monitoring van het ecoduct voldeden de weersomstandigheden niet aan de vereisten. Om die reden is een gericht terreinbezoek verricht op 14 augustus 2007 om de routes te lopen.

Resultaten

We namen 21 libellensoorten waar tijdens het onderzoek op het ecoduct, waarvan 20 soorten aan de grote waterplas op het ecoduct. Het gaat om volgende soorten:

Waterjuffers: Bruine winterjuffer (*Sympecma fusca*), Gewone en Zwervende pantserjuffer (*Lestes sponsa* en *Lestes barbarus*), Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*), Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*), Kleine en Grote roodoogjuffer (*Erythromma najas* en *E. viridulum*), Koraaljuffer (*Ceriagrion tenellum*), Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*), Lantaarntje (*Ischnura elegans*) en Tengere grasjuffer (*Ischnura pumilio*);

'Echte libellen': Smaragdlibel (*Cordulia aenea*), Grote keizerlibel (*Anax imperator*), Beekoeverlibel (*Orthetrum coerulescens*), Gewone oevelibel (*Orthetrum cancellatum*), Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*), Platbuik (*Libellula depressa*), Viervlek (*Libellula quadrimaculata*);

copyright Nationaal Geografisch Instituut - www.ngi.be

Fig. 1: Situering van het Ecoduct Kikbeek over de E314 autoweg, tussen de natuurgebieden Kikbeekbron, Groeve Berg en Mechelse Heide

culata), Zwervende, Bloedrode en Bruinrode heidelibel (*Sympetrum fonscolombii*, *S. sanguineum* en *S. striolatum*);

De Vuurlibel is de enige van deze 21 libellen die niet aan de waterplas zelf is opgemerkt, maar enkel bij het lopen van een monitoringroute. De Houtpantserjuffer is enkel in de directe omgeving (net ten zuiden) van het ecoduct gezien en wordt niet beschouwd in deze opsomming.

Al de genoemde soorten worden in de recente Rode lijst (De Knijf *et al.*, 2006) als 'momenteel niet bedreigd' beschouwd, behalve Beekoeverlibel ('kwetsbaar') en Koraaljuffer ('zeldzaam').

De waterplas heeft duidelijk een grote aantrekkingskracht op libellen, wat ons inziens te wijten is aan:

- helder, voedselarm water, met waterplanten;
- veel ondiepe zones die snel opwarmen (grindbodem, onbeschaduwd);
- uitgebreide oevervegetatie van Pitrus: belangrijk voor ei-afzet van bepaalde soorten.

Voorts is het natuurlijk zo dat het ecoduct zich centraal t.a.v. enkele belangrijke libelengebieden situeert, zoals hierboven reeds beschreven, wat kolonisatie door bepaalde soorten bespoedigt.

Van volgende 12 soorten is voortplanting vastgesteld: Azuurwaterjuffer, Bruine winterjuffer, Bruinrode heidelibel, Gewone oeverlibel, Grote keizerlibel, Koraaljuffer, Lantaarntje, Platbuik, Viervlek, Watersnuffel, Zwervende heidelibel en Zwervende pantserjuffer. Van 2 extra soorten, Tengere grasjuffer en Smaragdlibel, kan dit vermoed worden op basis van de frequente waarnemingen.

We overlopen enkele opvallende vaststellingen:

De Bruine winterjuffer was in het voorjaar 2007 bij elk terreinbezoek aanwezig aan de waterplas op het ecoduct, met een maximum van 2 copulae (parende ex.) en 4 exemplaren op 3 mei. Op 14 augustus is daar een pas uitgeslopen exemplaar (teneral) opgemerkt. In september en oktober 2007 is de soort nog herhaaldelijk gezien in de droge heide en aan warme bosranden net ten zuiden van het ecoduct.

De waarneming van een mannetje Grote roodoogjuffer op 24 mei 2007 aan de waterplas op het ecoduct is een indicatie voor de goede kolonisatiecapaciteiten van deze soort. Hetzelfde geldt voor de Kleine roodoogjuffer, waarvan op 14 augustus 2 mannetjes present waren.

De Koraaljuffer is plaatselijk aan een sterke opmars bezig in Vlaanderen, waarbij tal van gebieden die ver buiten het gekende verspreidingsgebieden liggen, gekoloniseerd worden (vb. Het Vinne te Zoutleeuw, Walsbergen te Linter). Op 14 augustus 2007 namen we een mannetje en 2 copulae waar, evenals ei-afzet in de pitrusvegetatie aan de oostrand van de waterplas op het ecoduct.

Van de Smaragdlibel waren in mei en begin juni 2007 bij elk terreinbezoek 1 tot 2 territoriale mannetjes aanwezig aan de waterplas.

Als echte pioniersoort ontbrak ook de Tengere grasjuffer niet. In de periode begin mei – half augustus 2007 is de soort geregeld gezien aan de waterplas, zowel mannetjes als wijfjes.

De talrijkste soort aan de waterplas op het ecoduct was de Watersnuffel, met op 14 augustus 2007 naar schatting een 50 tal mannetjes.

Foto 3: De Beekoeverlibel is 4 keer waargenomen in augustus 2007, 2 keer op het ecoduct en 2 keer in de directe omgeving ten zuiden van het ecoduct.

Foto Jorg Lambrechts

De warme aprilmaand in 2007 zorgde in heel Vlaanderen voor een opmerkelijk aantal Zwervende heidelibellen. Op 24 mei vlogen boven de waterplas op het ecoduct een tiental mannetjes en een copula. Tevens noteerden we die dag en op 7 juni ei-afzet. In augustus en september namen we talrijke tenerale (pas uitgeslopen) dieren waar.

Samenvatting en besluit

Bij de bouw van het ecoduct Kikbeek, die voltooid is in het voorjaar van 2006, is een waterplas aangelegd. Een deel van de waterplas is permanent (en tot circa één meter diep), een groot deel is ondiep en tijdelijk van karakter.

In 2007, het jaar na aanleg, zijn niet minder dan 21 soorten waargenomen op het ecoduct, waarvan 20 soorten aan de grote waterplas.

Hiervan planten zich minstens 12 soorten ter plaatse voor, waaronder voor het natuurbehoud interessante soorten als Koraaljuffer en Bruine winterjuffer. Echte pioniersoorten als Tengere grasjuffer, Zwervende pantserjuffer en Zwervende heidelibel waren goed vertegenwoordigd.

Libellen zijn als gevleugelde dieren wellicht niet gebonden aan ecoducten om snelwegen te passeren. Toch kunnen we ervan uitgaan dat dankzij het ecoduct hogere aantallen libellen de andere zijde van de snelweg bereiken. Of dit essentieel of relevant is voor bepaalde soorten, blijft een open vraag.

Een intensiever onderzoek (meer onderzoeksdagen bij betere weersomstandigheden) had zeker nog extra soorten aan het licht gebracht, zoals de in de omgeving zeer algemene Zwarte heidelibel en de in heel Vlaanderen zeer algemene Blauwe glazenmaker en Paardenbijter. Daarnaast zijn nog tal van zeldzaamheden te verwachten die in de directe omgeving voorkomen, zoals Tengere pantserjuffer, Tangpantserjuffer, witsnuitlibellen, ...

De volgende jaren van onderzoek zal duidelijk worden of deze soorten er voorkomen.

Dankwoord

Veel dank aan Katja Claus en Luc Janssens voor het vertrouwen dat ze in ons onderzoeksteam stellen en voor het met interesse opvolgen van de studie!

Referenties

De Knijf, G., Anselin, A., Goffart, P. & M. Tailly (2006). De libellen (Odonata) van België: verspreiding-evolutie-habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. INBO, Brussel. 368pp.

Lambrechts, J., Verlinde, R., Van der Wijden, B. & P. Hendrickx met medewerking van J. Gorssen, W. Mewis, W. Smets, E. Stassen, M. Janssen & F. Vankerkhoven (2008). Monitoring ecoduct KIKBEEK over de E314 in Maasmechelen. Arcadis Aeolus in opdracht van Departement LNE, Afdeling Milieu-integratie en subsidiëringen, dienst NTMB, Diest, 107 p.

Lambrechts, J. & G. De Knijf (2006). Libellen in het Nationaal Park Hoge Kempen. LIKONA jaarboek 15 (2005): 50-57.

De website van de Libellenvereniging Vlaanderen vzw is

www.odonata.be

Het vroegere gomphus.be zal vanaf nu enkel nog Franstalig zijn.

Limnology meets Odonatology

Henri Dumont (geboren in 1942) is bij de modale inheemse libellenliefhebber wellicht niet erg bekend. Nochtans is hij zonder twijfel dé Vlaamse odonatoloog die gedurende de laatste 30-40 jaar de grootste internationale renommée opgebouwd heeft. De internationalisering van zijn interesse op gebied van libellen zal daar wel niet vreemd aan zijn. Hij was meer dan 20 jaar hoofd van het departement Ecologie, Biogeografie en Natuurbehoud aan de Universiteit Gent, gastprofessor aan diverse buitenlandse instellingen en lid van meerdere internationale commissies. Gedurende 23 jaren had hij de leiding over de redactie van het internationale wetenschappelijke tijdschrift "Hydrobiologia" en hij stond ook aan de wieg van het International Journal of Odonatology (I.J.O.), in de volksmond "Pantala".

Met 65 moest hij met pensioen, maar, naast zijn werk als limnoloog, kleurde de interesse in libellen – zij het steeds een nevenactiviteit, een hobby... als het ware, zoals hij het zelf verwoordt – zijn leven. Zijn interesse blijft echter ook op vandaag inspirerend. Reden te over voor een interview, vond onze redactie. Op vrijdag 29 augustus 2008 trokken wij naar Teralfene, voor een "ten Huize van Henri Dumont". Het werd een lange avond; het relaas van een gevulde academische carrière met veel reizen en expedities. Henri is een geboren verteller en als ervaren reiziger waren de boeiende anekdotes nooit uit de lucht: stervende professoren op de achterbank van een woestijnjeep, Afrikaanse uniformen en geweer-schoten, excursies in het gat van Dzungarije... en recent China.

We laten hem zelf aan het woord.

Van het prille begin tot de universiteitsstudies: hoe verliep je eerste contact met libellen en hoe evolueerde het dan verder?

Zwevende naaldjes

Libellen zijn de eerste levende wezens die ik mij kan herinneren. Dat was rond het einde van de oorlog. Mijn grootvader ging veel met mij wandelen, en wij gingen vaak de Wellemeersen in, een moerassig gebied bij Denderleeuw. Wij noemden dat toen 'Het Rot'. Ik herinner me als klein dreu-

mesje dat ik daar blauwe naaldjes zag zweven, en ik probeerde die te pakken, maar ze gingen altijd weg. Dat moet *Coenagrion puella* (azuurwaterjuffer) geweest zijn, die er nog steeds zit. Dat was mijn allereerste contact met libellen.

Het biologieclubje

Ik woonde in Denderleeuw bij dat moerassig gebied. Doordat de vriendelijke Engelse piloten zo

hard gebombardeerd hadden op de bruggen en de spoorweg, waren er overal bomkraters, volgelopen met water. Daar hadden zich ondermeer libellen in gevestigd, zodat ik als kind veel libellen heb gezien. Ik was echter algemeen geïnteresseerd in biologie hoewel dat natuurlijk nog op een hobbyniveau was. Met het biologieclubje, een paar jeugd-vriendjes bijeen, verzamelden we allerhande dingen: insecten, maar ook schelpen en helaas ook vogelnesten en eitjes die we uitbliezen. Dat was toen zo hé. En ieder jaar organiseerden we met die collecties een tentoonstelling waar de mensen naar konden komen kijken. Dat was op de lagere middelbare school, het eerste en tweede jaar vooral. Ik was toen al met allerlei biologische dingen bezig.

Een Ketsprijs over libellen

Maar de libellen zijn op de voorgrond gekomen toen ik naar Brussel ging, het eerste jaar in het atheneum. Mijn leraar biologie Jozef Coosemans zei “ge moet eens nadenken over de Ketsprijs”. Ik had daar nog nooit van gehoord. Hij zei “ge kunt een studie maken over een biologisch onderwerp en daar dan een beetje geld voor krijgen van de Zoo van Antwerpen”. En dus vroeg hij: “wat zou je willen doen”. En ik maar denken, kevers, vlinders, maar Coosemans zei “dat doet iedereen; zoek eens iets origineler”. En toen dacht ik “libellen”? “Ja, dat is een goed idee”. En ik dus maar beginnen determineren. Ik had de ‘Petit atlas d’Entomologie van Boubée’, daar stonden wat (kleuren) plaatjes in, van slechte kwaliteit, maar dat gaf toch een eerste benadering. Daarna ben ik terechtgekomen in het KBIN, toen nog “l’Institut”. De Entomologie werd toen geleid door de Luikenaar - een efemerenspecialist - Demoulin. En ik met de libellen die ik gevangen had in de Wellemeersen bij Demoulin, om de determinaties te checken, en die man deed dat. Hij gebruikte een Duits boek van Erich Schmidt (1929). Ik heb toen zelf in 1956 of 1957 de Schmidt gekocht, en een beetje Duits geleerd. Eenmaal je het onder de knie had, kon je met het boek van Schmidt heel goed je materiaal identificeren. En zo is dat begonnen. Ik heb vervolgens de Ketsprijs afgehandeld en ook gewonnen.

Gaan studeren in een grafkelder

Maar toen was het voor mij nog geen uitgemaakte zaak dat ik biologie zou gaan studeren. Het atheneum in Brussel was zwak in wetenschappen, en ik zat trouwens in de Griekse. En dus heb ik lang getwijfeld of ik geen (klassieke) filologie zou kiezen. Maar het winnen van de Ketsprijs en de aanmoedigingen die daar mee samengingen (ondermeer van Margriet de Ridder, jurylid en inspectrice middelbaar onderwijs; veel jaren later, na haar pensionering, zou ze op mijn laboratorium werken als gewaardeerd specialiste van raderdierjes) brachten me bij de biologie en de Rijksuniversiteit van Gent. Ik was eigenlijk een jaar te vroeg, ik was pas 17. Aan de unief heb ik het eerste jaar verloren omdat mijn wetenschappelijke basis inderdaad te zwak bleek en ik teveel moest bijstuderen, wiskunde vooral, maar ook scheikunde en fysica. Dus heb ik het eerste jaar gebist, maar daarna was ik vertrokken. Ik ging van de drukte van Brussel tijdens het wereldtentoonstellingsjaar naar Gent, waar ik mij in het begin niet goed thuisvoelde omdat ik vond - hou je vast - dat Gent een dode stad was. De stilte van Gent was frappant en ik dacht: “wat is dat hier voor een grafkelder”. Maar later ben ik Gent gaan appreciëren natuurlijk, de rust en de kalmte.. op het moment dat ze al verloren aan het gaan waren.

Libellen, daar zit geen toekomst in !

Toen ik in de licenties kwam en op zoek ging naar een thesisonderwerp, wou ik graag onderzoek doen over libellen. En ik ben bij Professor Lucien De Coninck gegaan, mijn promotor, met een voorstel om iets over kleurveranderingen bij *Ichnura elegans* te doen (een onderwerp dat mijn dorps- en zelfs straatgenoot Benny Hinnekint later uitgewerkt heeft in een *doctoraat d’Université de Lille*). Maar ik heb geen tien

woorden kunnen zeggen (lacht). Ik was nog maar goed zijn bureau binnen of hij zei: “Ja, en voor jou gaan we een keer naar Overmere Donk ; je moet maar naar het plankton van dat meer kijken en dat zal een goede thesis worden”. Er was geen keuze. Ik heb eventjes timide geprobeerd om iets over libellen te zeggen maar dat werd onder tafel geveegd. “Daar is geen toekomst in” zei De Coninck, “doe dat maar als hobby”. En zo heb ik libellen

verder bestudeerd als hobby, naast mijn eigenlijke werk als limnoloog, maar dat is altijd zeer goed verlopen.

Je carrière is dus begonnen als limnoloog

Ja, en ik ben ook geïndigd als limnoloog. Ik ben trouwens begonnen op een moment dat men het woord limnologie in Gent nog niet kende. Want dat werd verward met hydrobiologie. Limnologie is een ecologische wetenschap en hydrobiologie is een biologische wetenschap. Limnologie is dus niet alleen biologie maar ook scheikunde, fysica en om het even wat je nodig hebt om een ecosysteem te begrijpen. Ook dus abiotische factoren, biochemische cycli en wat nog meer. Hydrobiologie is biologie, dat is minder breed. De oude Professor Paul Van Oye is na de (tweede wereld)oorlog naar Dr. W. Junk in Nederland getrokken en heeft hem voorgesteld om een internationaal tijdschrift op te richten. Hij had echter geen concept van limnologie, hij kende dat woord niet, hij sprak altijd van hydrobiologie. Vandaar dat het tijdschrift dat hij in 1947 opgericht heeft en waarvan ik in 1980 de derde hoofdredacteur zou worden "Hydrobiologia" heette en nog heet. Lucien De Coninck kende het woord limnologie in het begin ook niet. Maar hij was een verstandige kerel, en hij had het snel door.

Je hebt veel limnologisch onderzoek gedaan in Noord-Afrika, in de Sahara en de Sahel, steeds in woestijngebieden. Op het eerste zicht niet zo'n evidente keuze.

Het project dat begon als een grap

Neen, maar dat is allemaal begonnen als een soort grap. Toen ik in 1969 uit het leger kwam was ik daar een beetje lui geworden, dus moest ik weer in gang schieten. Er was eerst een valse start, een vierjarig project over de vervuiling van de Sember, maar dat was niet zo inspirerend. En toen zei mijn oude vriend Benny Hinnekint (toen reeds werkzaam bij het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek): "vraag eens een project aan bij ons Fonds voor Kollektief Wetenschappelijk Onder-

zoek. Wij hebben geld, en er komen maar geen voorstellen van (*de Unief van*) Gent". En ik: "Ja, wat zou ik kunnen vragen? Misschien geld voor onderzoek over de limnologie van de Sahara?" (half lachend). En hij, tot mijn verbazing, zei: "Dat is een origineel idee!". Het was op dat moment eerlijk gezegd een beetje een provocatie. Wel had ik gelezen over water in de woestijn en zo, en ik wist dat er in de Tassili in Algerije krokodillen gevonden waren. En ook dat er vissen waren waar er water was, dus moest er plankton zijn, en had ik zeker iets om op te werken. Bref, Benny nam dat serieus en ik dan ook maar. Ik ben wél eerst naar Parijs getrokken om Théodore Monod (1) op te

zoeken en er met hem eens over te praten. Ik vroeg me af: "Gaat hij dat nu belachelijk vinden of niet?" Maar hij reageerde heel enthousiast: dergelijk onderzoek was volgens hem iets wat dringend moest gebeuren. Dus heb ik in 1973 een project geschreven, en in 1975 is alles begonnen. Ik met de landrover de Sahara in; ik die zelfs nog nooit met een landrover gereden had!

Die eerste expedities waren gewoon roekeloos, -achteraf bekeken komen mijn nekharen nog altijd recht - en we hebben af en toe enorme risico's genomen zonder goed te weten wat we deden. Risico's die er niet naast waren. Maar het is allemaal goed verlopen, ik ben hier nog hé. En ook de pioniers van de eerste Sahara-expeditie, het echtpaar Dirk en Chris van Damme (wiens zoon Kay nu bij mij doctoreert), Isa Van de Velde (die over Copepoden - roeipootkreeftjes - doctoreerde), en Ionel Miron, een Roemeens collega. Het project liep van 1975 tot 1982-83, en daarna, "off and on", ben ik terug naar de Sahara getrokken.

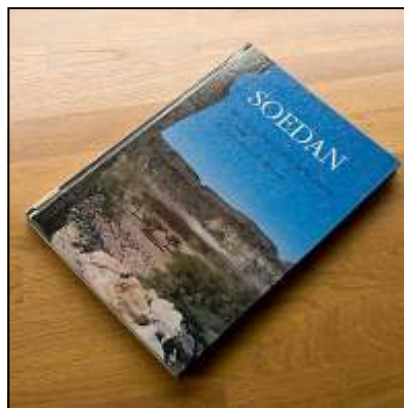
Op zoek naar krokodillen

De laatste keer dat ik de Sahara aandeed was vorig jaar (2007). Toen heb ik iets gedaan wat ik voorheen nooit gedaan had, want vroeger waren we altijd met de landrover op weg. Af en toe stapten we wel eens een paar dagen, een canyon in en terug, maar vorig jaar heb ik te voet een doorsteek gedaan van het Mouydir plateau. Dit is een geërodeerd plateau ten noorden van de Hoggar in de Algerijnse Sahara, met redelijk wat water, maar

niet toegankelijk voor auto's. Daar zijn we 16 dagen gaan stappen, per kameel en te voet. We hebben 250 km afgelegd. Dat was voor mij de eerste keer, en het was fysisch zeer zwaar, maar ik ben blij dat ik het gedaan heb. De aanleiding van die tocht was dat er in een bepaalde canyon Touareg vrouwen in een guelta, dat is een meertje, een beest zouden gezien hebben dat geïnterpreteerd werd als krokodil. Als dat waar was, zou dat natuurlijk sensationeel zijn. We zijn dus gaan kijken, de canyon van In Tawinast was spectaculair maar er waren geen krokodillen, er zaten op die plaats zelfs geen vissen. Op andere plaatsen hebben we wel *Barbus deserti* (een Barbeelsoort) gevonden, maar krokodillen zijn er daar niet.

Veel water, maar in een korte periode

In de Mouydir waren er wel libellen, met onder andere *Sympetrum sinaiticum* (woestijnheidlibel), een soort die ik zelf heb beschreven, en als interessantste *Pseudagrion hamoni*. Daar is al een papertje over geschreven. Het gaat hier om relictpopulaties die er al heel lang zitten, ze moeten sinds het laatste Pluviaal afgezonderd zijn, dat betekent dus meer dan 6000 jaar in isolement. De laatste inkrimping van de Sahara is 6000 jaren geleden geweest, maar daarvoor is het heel de tijd accordeon gegaan. Die populaties die er zitten zijn dus in die 6000 jaar niet uitgestorven. En zo zijn er veel hé. Pas op, het zijn (*Pseudagrion*) populaties van enkele tientallen koppeltjes denk ik, niet meer. Dat was redelijk spectaculair als je dat plots ziet: een *Pseudagrion*! En ik heb ze ook op andere plekken gezien, ook in de Hoggar. Eigenlijk heb ik ze daar niet zelf gezien, ik heb er alleen *Ischnura saharensis* (Saharalantaarntje) waargenomen. Maar na de reis bleek op een foto die mijn compagnon van vele expedities, Jo Vermeir, genomen had een mannetje te staan! Die *Pseudagrion hamoni* zit daar dus ook. Kunnen die insecten nu expanderen van de ene guelta naar de andere? Met Google Earth, een fantastisch instrument, kun je zien hoe kort na een regenval alle canyons volstaan. Dan is er serieus kans op expansie van die populatie. Dat is dus niet niks hé. Er is daar dan plots veel oppervlaktewater, maar slechts een korte periode. Dan droogt alles terug uit en beperkt het water zich tot de echt beschutte stukjes die altijd nat blijven. Daar zit dan ook veel *Barbus*

deserti, die kleine barbeeltjes.

Nog libellen

Sommige soorten vind je overal zoals *Trithemis arteriosa* (Rode zonnewijzer), dat beest dat is echt overal, en die kunnen zeker collaterale systemen bereiken. De wijfjes hebben wij eigenlijk om het even waar in de woestijn gevonden. Een klein stukje plant dat daar staat, een klein stompje boom en er zit een *Trithemis* op. En de andere, *Orthetrum ransonneti* die vliegt ook duchtig rond. Maar wel niet ver zoals die *Hemianaxen* (zadellibel) of zo. *Anax imperator* (Grote keizerlibel) was ongeveer de algemeenste soort. Maar de Mouydir is dus wel een plateau, een ingesneden plateau, en dat is een gunstig gebied. Als je natuurlijk in *ergs* terecht komt, dus zandophoping, daar is niets. De dieren drogen daar uit, ze moeten er eigenlijk rond. Maar die *ergs*, dat zand is afgevoerd van rivieren, daaronder liggen meerbeddingen; er is natuurlijk ook veel transport met wind maar zeer veel van dat zand is uit canyons gespoeld. Als je die canyons ziet, daar kan nogal wat zand uitkomen! In Tawinast, dat is de guelta waar die zogenaamde krokodillen waren gesignaleerd, is de kloof 260 m diep en minstens een kilometer breed.

Dus de limnologie van de Sahara ging veel over het klimaat, of beter gezegd over het klimaat in het verleden?

Voor mij is het interessante van de limnologie van de Sahara geweest dat ik mijn horizon heb kunnen verbreden van pure limnologie naar dingen zoals archeologie, klimaatsveranderingen, en daarmee samenhangend, culturen die verschuiven, ontwikkelen en verdwijnen. Dat was zeer verrijkend.

En dat onderzoek in Soedan?

Paleo-limnologie in een vulkaankratermeer

Welja, dat was analoog. In de tijd van de Sahara ging ik al een paar keer naar Soedan, en heb ondermeer Koen Martens, toen nog student, een keer naar ginds meegenomen, nog voor die de libellen vaarwel had gezegd en zich was gaan toespitsen op ostracoden. Dat is de root geweest van een speciale, grootschalige expeditie in 1985. Wat maar weinig mensen weten is dat deze expeditie

oorspronkelijk naar de Tibesti in Tsjaad bedoeld was. Dat is er niet van gekomen omdat de politieke toestand daar toen te verward was. En dus zijn we uiteindelijk uitgeweken naar Soedan. Ik had eerder Dr. Asim el Moghraby leren kennen in Khartoem en die zei, "Ja, we kunnen naar Meidob in Darfur gaan naar het meer van Malha. Daar ligt een meer in een vulkaankrater". En ik: "Dat is een mooi objectief, laten we dat doen". En in de buurt ligt nog Jebel Marra. Dat is een berg, een relicteiland in de sahel met tropische (woud)soorten, zoals de centrale Sahara relicten heeft van zowel noordelijke soorten, Mediterrane soorten als Afrikaanse soorten; maar je vindt er wel geen woudsoorten. In Jebel Marra vliegen Afrikaanse woudsoorten onder de libellen zoals *Chlorocypha*, en grote *Pseudagrions* met (*Pseudagrion melanicterum* en zo, en *Anax*, de bruine *Anax speratus*, dingen die je in de Sahara nooit kan verwachten. Deze expeditie (2) was nog een oprisping van woestijngeweld maar op dat moment was ik al overtuigd van de noodzaak om aan paleo-limnologie te gaan doen. Om echt te begrijpen en te dateren moest je gaan kijken naar sedimentkernen, iets wat wij later ook in Brazilië en op het Paaseiland gedaan hebben. De Malha-krater was mijn eerste grote poging, die later door Dirk Verschuren is opgepikt, en nu met veel succes wordt verder gezet. Dus één van mijn opvolgers is alweer een ex-libellen man (Dirk maakte een licentiaats-scriptie over de larven van *Cordulegaster*); pas later herschoolde hij zich tot paleo-limnoloog. En een goede bovendien, en die ook in Afrika onderzoek doet.

Het grote gat in mijn Sahara-historie blijft nog altijd de Tibesti, daar weet ik niets van. Ik ben er nooit geraakt. En daar zijn zeker dingen te vinden die opzien zullen baren, inclusief voor libellen. Maar ook nu blijft het er nog altijd te gevaarlijk.

Leert dat alles ons iets over het huidige klimaat of niet?

Wel, het leert vooral dat je er moet van uitgaan dat niets ooit constant is. En dat klimaatsveranderingen ook in de toekomst zullen gebeuren, maar natuurlijk, we helpen ze nu wel. Je kan er niet meer aan twijfelen, er is iets aan de hand.

Vroeger waren we geneigd te denken dat de toestand die we kenden een eindtoestand was, en dat het wel altijd zo zou blijven. Maar dat was de tijdsgeest. Een beetje hetzelfde als met andere zaken in de biologie die toen niet konden, hybridisatie bijvoorbeeld. Mij was aangeleerd: "soorten doen dat niet, beesten leven gescheiden; hybridisatie komt uiterst zelden voor". Hybridisatie werd beschouwd als "immoreel gedrag" (lacht). Nu weten we dat zowat alles hybridiseert met alles of het scheelt niet veel. Een tweede voorbeeld was kannibalisme. Dat was ook immoreel gedrag. Kannibalisme, dat was nog erger dan incest! Maar het is wel degelijk wijd verspreid in de dierenwereld. De tijdsgeest was dus anders en meer statisch. Ik dacht toen nog niet dat klimaat een hot item zou worden, neen, maar mijn eerste artikel in Nature ging toch over dat soort van zaken. Over klimaatsverandering en hoe je dat uit biologische indicatoren kon afleiden, zelfs met een paar libellen erbij, *Ischnura saharensis* en zo.

Dus als het zo verder gaat zou het goed kunnen dat Noord-Afrikaanse soorten een expansie kennen in Zuid-Frankrijk en andere mediterrane delen?

Ja, ja en zelfs verder oprukken. Maar dan moeten we wel een betere zomer hebben dan die van dit jaar (lacht). Maar het moeilijke van zo'n klimaats-

analyse is dat we te kort leven om dat te kunnen appreciëren, om het verschil te zien tussen wat een gewone *ripple* is en wat een trend is.

Maar we zien toch dat er, zelfs als je er maar twintig jaar mee bezig bent, zelfs in zo'n kort tijdsbestek duidelijke veranderingen zijn.

Jazeker. Ik herinner me toen ik in de Wellemersen de allereerste

Crocothemis erythraea (Vuurlibel) zag in 1963, jongens, ik viel bijna van mijn stoel (3). En nu is dat ding overal. En dan kwam *Lestes barbarus* (Zwervende pantserjuffer), die zit hier nu zelfs in "mijnen hof". Dus er gebeurt inderdaad wat. Maar is dat nu iets wat tijdelijk zal zijn en daarna terugplooit, en trekken de noordelijke soorten inderdaad naar het noorden? *Coenagrion armatum* (Donkere waterjuffer- zit alleen nog in in Noord-

Nederland... Waar ik zeker van ben, en misschien kan ik het ooit nog eens aantonen, is dat *Aeshna viridis* (Groene glazenmaker) hier in Vlaanderen moet geleefd hebben.

Bij ons moet de fauna in de Middeleeuwen er dan toch ook anders uitgezien hebben? De winters waren toen toch veel kouder en langer.

Inderdaad, en zelfs tot in de jaren vijftig en zestig was dat zo. Nu zien we nauwelijks nog sneeuw, kennen we nauwelijks nog negatieve temperaturen. Dat vind ik persoonlijk niet erg. Lokaal geregeneerd, voor ons is het goed, maar globaal is het waarschijnlijk niet zo goed.

Na de Sahara-periode ben je meer naar Azië getrokken.

Woestijnen lijken soms op elkaar

Op een gegeven moment begin je genoeg te krijgen van al die problemen met uniformen. We zijn in Afrika ooit beschoten geweest, en soms aangehouden. Er komt een tijd dat je zegt: "t is genoeg geweest". Ik had wel al een paar keer in Azië gereisd, onder andere in Nepal in 1972, en ook meermaals in Australië, alweer in de woestijn. Maar de Aziatische woestijnen zijn inderdaad pas later gekomen. Merkwaardig genoeg, want mocht men mij in sommige delen van Turkmenistan en Kazachstan 's nachts droppen en mij 's morgens vragen: "waar zijt ge", dan is er veel kans dat ik zou zeggen "in Algerije". De woestijn in Turkmenistan is ongelooflijk gelijkend op de Sahara. Die bezoeken waren zowel voor limnologisch onderzoek als voor libellen. Altijd de twee. Maar de kansen werden meestal gecreëerd door de limnologie. Niemand vraagt u om naar Turkmenistan te gaan om naar libellen te kijken, maar wel naar het Aralmeer !

Eén grote watermassa

Die uitdroging (*van het Aralmeer*), dat is een menselijke ingreep. Het water van de rivieren die het meer vormen wordt gewoon afgetapt voor irrigatie.

Zowel de Amu Darya als de Syr Darya, maar vooral de Amu Darya. Ik heb in de monding van de Amu Darya in het Aralmeer gestaan. Alles is er droog, er komt geen druppel water meer. En hetgeen ze draineren, leiden ze niet naar het Aralmeer terug maar naar een andere depressie, Sarykamys (koye Ozero) meer naar het westen. Mocht die ooit overstromen, dan stroomt het water naar de Kaspische Zee, niet naar het Aralmeer. Die twee zeeën zijn in het verleden ooit verbonden geweest. Volgens mij is dat trouwens een belangrijk aspect van de genese van *Calopteryx splendens* (*Weidebeekjuffer*), dat mega Ponto-Kaspisch gebied, één grote watermassa, met al die rivieren in... daar kwamen dus zowel de Amu Darya in uit, in het oosten, als de Donau, in het westen, in één en dezelfde watermassa, de Kaspische Zee, de Zwarte Zee,... en het Aral Meer. Dat is nog niet zo lang geleden hoor, 50-60.000 jaar geleden. Dus op die tijd is een soort niet gevormd hé, in de meeste gevallen toch.

Turkije

Ik heb ook nog een NATO project gehad in Turkije met een Turkse collega, Ali Demirsoy die ook naar libellen keek. Dat was een paar jaar rondreizen in Anatolië, bij manier van spreken van Posov tot Edirne en dan zijn we ook langs de Zwarte Zee getrokken.

Voor de Wereldbank naar de Kaspische Zee en eindigen in Baluchistan

Het is via de Wereldbank dat ik dan werd gevraagd om naar de Kaspische Zee te gaan, de eerste keer. Dat was wat ze noemden een "Fact finding mission". We zijn dan 5 weken rondgereisd in de belendende staten om te eindigen in Iran. Daar ben ik dan nog een week gebleven, want ik heb daarvan gebruik gemaakt om met enkele mensen die ik daar had leren kennen naar Baluchistan (*Zuidoost-Iran*) te gaan. Weer in de woestijn, en naar de vallei

van Sarbāz, waar de meest westelijke populatie van *Crocodylus palustris*, de Indische krokodil voorkomt. Die zitten daar dus in de woestijn zoals de Nijlkrokodil in de Sahara zit. Maar in die canyon zaten ook libellen, zoals *Agriocnemis pygmaea*, *Ischnura aurora* en *Pseudagrion laidlawii*, allemaal oeroude soorten die tot daar komen maar hier nog nooit waargenomen waren. En daar moet nog meer spul zijn. Ja, niemand kijkt daar ooit...het is

er ook een beetje gevaarlijk. Er zijn zeker meer oriëntaalse soorten die tot Oost-Iran komen dan we denken. Ik heb er toen vier of vijf extra soorten gevonden, en erna een paar *papers* over Iran geschreven. Over *Coenagrion australocaspicum*, en ook een "Checklist of Iran" (4, 5). Dus iedere keer werd dat (*libellenonderzoek*) aan die (*limnologische*) kapstok opgehangen. Netje mee, de vergadering gedaan en eventjes libellen gaan vangen (lacht).

Je deed ook onderzoek naar invasieve kamkwallen in de Kaspische Zee, een Amerikaanse soort die via ballastwater van schepen daar terecht kwam. Hoe is dat tot stand gekomen?

Duurzame ontwikkeling en internationale cursussen

Dit Kaspische zee-onderzoek maakte eigenlijk deel uit van de episode waarin ik bezig was met duurzame ontwikkeling. Dat is begonnen onder Minister Erik De Rycke, die mij gevraagd had om België te vertegenwoordigen in de commissie voor duurzame ontwikkeling. Dus na de conferentie van Rio in 1992 - waar ik niet was - werd ik aangewezen als Belgisch vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties voor die commissie en dat heb ik dan drie jaar gedaan. En daar in New York ontmoet je nogal wat mensen, je legt daar van alle contacten, en één van die contacten was met de "University of the United Nations". Ik wist zelfs niet dat die een universiteit hadden. Dat is een gedecentraliseerd systeem en daar heb ik die cursus biodiversiteit voor gedaan, met opleidingsprogramma in Gent (5 jaar). Dat was heel erg stimulerend. Ervoor had ik trouwens iets anaaloogs gedaan met geld van het ABOS, 8 jaar lang, cursussen over zoöplankton. Dat heeft tot 1991 gelopen. Sybille Maas, een copepodologe, werd daar op betaald. Dat project kon naadloos overstappen naar een ander programma, biodiversiteit. Dus heb ik in het totaal 13 jaar internationale cursussen gedaan terwijl ze mij in Gent beschuldigden te weinig met onderwijs bezig te zijn.

Kamkwallen als fotocopiemachientjes

Weet je, de invasieve kamkwallen in de Kaspische zee, *Mnemiopsis*, die wij onderzochten, zijn hermafrodit. Zij kennen geen afzonderlijke manne-

tjes en wijfjes. Ze "fotocopiëren" zichzelf zolang er voedsel is, dat gaat "tjuk, tjuk" (*met een handgebaar*), echte fotocopiemachines. Ze eten zowel plankton als viseieren en -larven en zijn dus voor de pelagische soorten zowel predatoren als concurrenten. Er zijn daar zo'n zware vernielingen aangericht aan het ecosysteem, aan het hele voedselketen, dat dit waarschijnlijk niet meer helemaal recht komt. De Kaspische zee komt er niet ongehavend uit. Maar wat we dus geprobeerd hebben te doen, is die kamkwallen te bestrijden met een predator, een andere kamkwal, *Beroe*. Maar dat is niet gelukt omdat er altijd één land was dat dwarslag, met name Kazachstan. Dat is dus een mooi voorbeeld van niet-solidariteit... Kazachstan grenst aan de Kaspische zee, maar wel aan het stuk dat in het noordoosten ligt, het zoetste stuk, waar kamkwallen niet voorkwamen omdat het daar te zoet is. Zij hadden er geen last van en wilden ook niet weten van *Beroe*. En zolang er geen consensus was kon er niets gebeuren, tenzij illegaal natuurlijk. Ik zie trouwens de Iranen er hun hand niet voor om draaien om te proberen *Beroe* toch in te voeren.

Publiceren is waarschijnlijk belangrijk voor jou, je hebt veel geschreven. Doe je dit graag? Welke publicaties vond je de beste?

Als ik aan papers denk, denk ik ook aan wat erachter zit

Ja, ik heb meer dan 400 *papers* geschreven. Veel te veel. Ik doe dat eigenlijk niet zo graag, ik heb daar meer en meer moeite mee, ik bedoel, die drempel om eraan te beginnen, dat is echt moeilijk. Mijn laatste paper, de meest recente, die over de fylogenie van de Caloptera (6) daar heb ik echt op gezwoegd. Maar ik vind het persoonlijk wel één van de beste. Maar één waarvoor ik nog altijd een zwak heb is iets heel anders, over de Wellemeersen als 'trap

area' voor libellen (7). Dat was overigens origineel voor die tijd, hé. Kijk, en aan dat notaatje over de libellen van de Mouydir (8) van vorig jaar, daar heb ik ook veel plezier aan beleefd. Want als ik aan die papers denk, denk ik ook aan wat erachter zit. Maar die heel complexe artikels zoals die over de fylogenie van de Caloptera (6), daar kijken veel mensen meer naar op, maar uiteindelijk heb ik daar niet zoveel plezier aan gehad. En een paper over de fylogenie van Odonata als orde in zijn ge-

heel, uiteindelijk is dat allemaal wel mooi, maar het is eigenlijk de computer die het voor u doet hé. Je hebt daar zo een zwaar bakbeest dat weken zit te rekenen en grafieken uitspuwt en dat is het dan. Wat doe je nog zelf uiteindelijk?

Iets diep uitspitten dat doe ik graag

Kent ge KD Dijkstra? Hij zei onlangs iets en ik zat daar te luisteren, en ik dacht, verdorie daar zit iets in. Hij zei namelijk "Ja, ik moet het zo niet hebben van grote, brede revisies, ik graaf liever diep in iets, en bijvoorbeeld zo twee soorten waarvan de mensen nooit gezien hebben dat het twee soorten waren, en dat uit elkaar halen, dat doe ik graag". Zo iets echt detaillistisch. En ik dacht, "Eigenlijk is dat bij mij ook zo, eigenlijk doe ik dat ook graag, daar beleef ik meer plezier aan".

Nu ben ik met een boek bezig, Het is een synthese, en ik synthetiseer graag dingen. Het handelt over de Nijl, het Nijlbecken, met 20-30 auteurs natuurlijk, maar ik heb zelf wel 4-5 hoofdstukken geschreven, ook één over Odonaten (lacht). Maar, ja dat doe ik wel graag, dat gaat vlot, dat doe ik liever.

Wat zijn je mooiste herinneringen, op gebied van libellen, of liever, je mooiste vondsten, laten we het misschien zo zeggen?

Eén van mijn beste herinneringen was in de jaren zeventig, toen ik gevraagd werd om een libellenfauna van Palestina te schrijven (9). Ik werd toen naar Israël en de Sinai uitgenodigd en dat is de eerste keer dat ik sommige soorten gezien heb, de eerste keer dat ik een *Pseudagrion* gezien heb. En daar zitten dus 3-4 soorten hé. Ook was het de eerste keer dat ik een *Agriocnemis* gezien heb, de eerste keer zelfs dat ik ...bepaalde *Trithemisen* gezien heb. Dat was toen allemaal nieuw voor mij. Je kon reizen van de Golanhoogte in het noorden tot en met de Sinai aan het Suezkanaal. Dat was echt heel sterk. En dan nu recent, misschien China, schitterende dingen zoals *Archineura*, "Hebt ge dat ooit al gezien, *Archineura* ? Ik ga die seffens een keer tonen". Dat

zijn... prachtige beesten. Als ge dat in de natuur ziet rondvliegen, en ook die *Pseudolestessen*,... Voor mij was China een openbaring. Zuid-China, is nog grotendeels Palearctisch., Maar ! dat is het Palearctisch gebied zoals het hier (*in Europa*) moet geweest zijn vóór de IJstijden, voor de enorme verarming is ingetreden. En dat ziet ge dus nergens ter wereld nog, behalve daar. Daar krijgt ge er nog een indruk van, en dat is dan ook een zeer sterke indruk. Dat zijn dus twee heel belangrijke dingen voor mij geweest. Daarnaast dan natuurlijk de tropen hé, Borneo, de Amazone, Centraal Afrika, Kameroen, allemaal mooie soorten. Maar als je naar de sterkste indrukken vraagt, denk ik Palestina-Israël en Zuid-China, ja.

Heb je nog andere mooie herinneringen?

Een groot gat in de muur

Het zélf zien van de Djungarian Gates was voor mij belangrijk, en dat was pas drie jaar geleden. Het is op biogeografisch gebied interessant om te begrijpen hoe soorten zich verspreid kunnen hebben. Biogeografie heb ik altijd ontzettend boeiend gevonden. Begrijpen waarom iets zit waar het zit, ... maar we zullen het natuurlijk nooit helemaal begrijpen.

"De Djungarian Gates, zegt u dat iets?" In Kazachstan,..wel..als je kijkt in Europa vanaf de Pyreneeën en de Alpen en je volgt die bergketens door Azië, dan lopen die bergen door tot in het noordoosten van Siberië. Dat is één muur van bergen die een stuk van Noord-Siberië en Europa scheidt van Azië. En er zit welgeteld één gat in die muur, in Dzungarije, op de grens tussen Kazachstan en Xinjang. Daar zijn we met de Russische odonoloog Haritonov drie jaar geleden naartoe geweest. Aan één kant van dat gat maakt het Altaigebirge, dat een deel is van die muur, een bocht naar Mongolië toe, en daar bevindt zich effectief een opening van een paar kilometer breed. En dat verklaart waarom je in Beijing ongeveer dezelfde libellen vindt als bij ons. Maar er is wel een probleem. Want een deel van de Gobi ligt er aan de andere kant. Maar die is ook maar vrij recent verdroogd (*zodat de "gates" toch lang als doorgang kon dienen*). Maar bijvoor-

beeld, het raadsel van *Macromia*, *Macromia splendens* (Prachtlibel) bij ons en dan heb je in Siberië *Macromia sibirica* die eigenlijk *amphigena* is. Die gaat langs die Altai, en door die Djungarian Gates en kromt zich zo in Mongolië. En daar is het gedaan. En *Calopteryx* (beekjuffer) ook. Die gaat er ook door, een *splendens* die er uitziet als *intermedia* met androchrome wijfjes (*die zien er uit als mannetjes*), die draait ook door de Gates - daar stroomt een rivier door hé, de Irtysh, die uiteindelijk naar de Ob stroomt - en gaat tot in Mongolië. Dat is het finale einde van *Calopteryx* in Azië. In China, daar ben ik van overtuigd, zitten geen *Calopteryxen*, het zijn allemaal ofwel *Atrocalopteryx*, een genus dat ik een paar jaar geleden gecreëerd heb, oftewel *Matrona*.

Studenten die openbloeien

Waar ik de laatste jaren ook veel genoeg aan beleef, is aan het begeleiden van mijn laatste doctorandi en nu speciaal Kay Van Damme, die het schitterend doet.

Die is bezig met onderzoek van een groep van *Cladoceren*, die tot nu toe één genus werd genoemd, en waarvan ik al lang dacht, dat kan niet één genus zijn. Ze zien er wel allemaal oppervlakkig gelijk uit maar volgens mij zijn ze zelfs niet verwant aan elkaar. En dat is nu bevestigd. In de plaats van één genus zijn dat er nu 15-20 aan het worden. En het plezante is dat sommige genera veel dichter bij oudere bestaande genera staan waarvan nooit iemand gedacht heeft dat die met elkaar iets gemeen hadden. Dat vind ik daar wel prettig aan. En vooral die gast zich zien ontplooiën en zich zien ontwikkelen.

Nu je op emeritaat bent, ga je dikwijls naar China. Vertel daar eens wat over.

Vraatzuchtige amoebes, variaties in Cladoceren en stimulerende platwormen

Naast het zoeken naar libellen begeleid ik daar drie doctorandi, die wat dat mij betreft heel inte-

ressante dingen doen. Het is wel niet op libellen maar eentje werkt op pelagische *Difflugias*, dus amoeben die in een huisje zitten, “kent ge dat die *Difflugias*?” Die zijn normaal benthisch, maar daar in China zijn ze planktonisch. En dat niet alleen, ze eten ook geen “klein grut”, bacteriën en rommel zoals de meeste amoeben, maar ze vallen actief rotiferen (raderdiertjes) aan. Ze vallen ze aan en ze eten ze op. En niet alleen één soort maar er zijn tot vier zulke soorten die samen pelagisch voorkomen. Dus is het probleem: hoe doen die dat? Dat is het eerste thesisonderwerp. Het tweede onderwerp is *Leptodora*, de grootste *Cladoceer* (watervlo) die er is, een centimeter groot. Die komt voor van Zuidwest-Frankrijk tot China, ...en dan verdwijnt

ze. En we willen nu met DNA-methodes, met moleculaire methodes, nagaan of de populaties ook geografisch variëren. Dus ben ik nu massa's populaties aan het verzamelen om die analyses te kunnen doen. Het derde onderwerp zijn pelagische platwormen die *Cladoceren* eten en waarvan we nu gemerkt hebben dat ze waarschijnlijk

Daphnia stimuleren om rusteieren te maken, maar zonder dat hier mannetjes aan te pas komen. Die platworm zou een toxine loslaten in het water en dat toxine zou de *Daphnia* beïnvloeden. Het is iets heel eigenaardigs. Dus dat zijn drie onderwerpen waaraan we nu in China begonnen zijn.

Ga voor mij libellen vangen

Op libellengebied heb ik een heel goed contact met ene Iiang, en die spreekt me aan met “wo-de Lao Shi (*mijn leermeester*)” (lacht). Maar samen gaan verzamelen is moeilijk want hij woont te ver van Guangzhou waar ik werk. Maar ja, er zijn genoeg studenten, en studenten in China, die kun je alles laten doen hé. Ze zijn zo braaf. Geef ze een net en zeg “ga mij libellen vangen”. De mogelijkheden om zich te verplaatsen zijn natuurlijk beperkt. Eigen auto's hebben ze niet; ofwel moeten ze een auto van de unief ter beschikking krijgen ofwel moeten ze met het openbaar vervoer gaan. En twee uur op de bus zitten, die geven daar niet om. Als je

ziet hoe dat die studenten daar leven, en dan vergelijkt met onze studenten, dat zijn nog eens gepamperde heertjes en dametjes, ha! Maar die Chinezen hebben wel nog de tijd. En daar heb ik dan wel regelmatig problemen mee. Ik met mijn notie van tijd en hoe snel iets moet gaan, en die Chinezen op hun gemak. Dan zeg ik “maar allez”, heb je dat nu nog niet gedaan! Hoe komt dat? En dan is er wel altijd een uitleg voor.

Welke soorten libellen zou je nog zo willen zien?

Diphlebia en misschien *Hemiphlebia mirabilis*, ken je die? Die zitten in Australië. *Hemiphlebia mirabilis* is uit onze fylogenetische analyse gekomen als de meest primitieve Zygopteer die er is. Maar het is een *Lestoide*, een heel klein beestje, slechts zo groot als een *Nehalennia*. Dat zou ik wel graag eens zien vliegen. En *Diphlebia*, de *Diphlebiidae*, die zijn juist heel groot. Het is ook een Zygopteer maar een mega-Zygopteer. En die zit in de regenwouden van Noordoost-Australië. Maar heel schoon, een prachtig beest. Ja, die zou ik graag eens willen zien. *Hemiphlebia* is wel zeldzaam, zeer lokaal en zeer sterk beschermd. Voor onze analyses voor het fylogenie-artikel zijn we zelfs niet aan een beest geraakt. Omdat ze geen exemplaren wilden uitvoeren, hebben ze in Canberra de sequentie gratis voor ons gerund!

Misschien een beetje als een afsluiter. Er zijn voldoende interessante ontwikkelingen en toekomst-mogelijkheden op mondiaal vlak en zelfs nog in Europa, maar, zijn er voor liefhebbers in Vlaanderen zelf nog veel kansen?

Wel, één van de dingen waar ik werkelijk zwaar van onder de indruk ben is de kwaliteit van de recente boeken. Je hebt het daarstraks gehoord: hoe identificeerde je de libellen in 1960, moeizaam, moeizaam... Maar als je ziet welke kwaliteit van werken er tegenwoordig op de markt is, niet alleen voor Vlaanderen en Europa, maar je kunt heel Noord-Afrika en Turkije erbij nemen, en het zijn verdomme, schitterende werken hé. Dus voor de amateurs is de situatie beter dan ooit denk ik. En je ziet dat er ook nog nieuwe

dingen gevonden worden hé, *Coenagrion scitulum* (Gaffelwaterjuffer) die zich uitbreidt, en misschien komt zelfs *Nehalennia* (Dwergjuffer) nog ooit een keer terug, wie weet. Als je er het juiste biotoop voor creëert, en *Aeshna viridis* (Groene glazenmaker). Libellen zijn populair geworden. Als je ziet dat er nu toch in Vlaanderen een honderdtal of zelfs meer mensen naar libellen kijken. Daar kon je dertig jaar geleden niet van dromen. In het begin van de jaren zeventig hebben we eens iets georganiseerd, met Roger Cammaerts en Benny (Hinnekin) en ikzelf, en we hebben dat enigszins pompeus genoemd le “Premier colloque des Odonatologes belges”. Dat was bij mij thuis, toen nog in de Sportstraat (in Denderleeuw) En we waren met drie,... dat waren toen de Odonatologes belges. En nu zijn er niet één maar twee internationale tijdschriften enerzijds *Odonatologica*, en anderzijds de concurrent *Pantala (International Journal of Odonatology)*. Neen, het heeft er nog nooit zo goed voorgestaan voor libellenliefhebbers. En julie blaadje gaat ook een specifieke uitweg bieden voor faunistische nota's.

Wat zijn volgens jou de nog de grootste hiaten in de libellenkennis ?

Er zal zeker nog veel komen uit onderzoek naar fylogenie. Vooral door het gebruik van DNA technieken is dit nu enorm ontwikkeld; twintig jaar geleden was dit ondenkbaar.

Er blijven nog veel vragen over trek bij libellen: waarom er zo'n massamigraties optreden. Radio-tracking en aanverwante zouden hierbij verder ontwikkeld kunnen worden

Vooral over larvale ecologie is er ook nog veel onderzoek te doen. Als anecdote: ik zag onlangs in mijn tuinvijver *Aeshna*

cyanea larven (Blauwe glazenmaker) die zeer zeer actief watervlooiën aan het vangen waren, terwijl dat geldt als een rustige soort.

Het lijkt bijna een jongensdroom: Henri wil bewijzen dat *Aeshna viridis* (Groene glazenmaker) ooit in Vlaanderen heeft voorgekomen, wat overigens zou kunnen (er bestaan foto's van Krabbescheervelden

in o.a. Overmere-Donk). Tussen 1906 en 1926 was er bij het Donkmeer een privé biologisch station van de ULB; onlangs ontdekte men aan die ULB dat er een collectie uit dat station overblijft van in die tijd. Misschien zit daar wel een exemplaar in?

Zien of de aanhouder wint ?

Anny Anselin & Marc Tailly
interview 29/08/2008

noten en referenties:

1. Theodore Monod (1902 – 2002): bioloog, humanist, grote Franse woestijnspecialist die bijna zijn hele leven wijdde aan de studie van de Sahara.
2. Dumont H. & P. Stevens. 1987. Soedan, een wetenschappelijk en archeologisch avontuur. Uitg. C. de Vries-Brouwers, Antwerpen
3. Dumont, H. J., 1967. A possible scheme of the migration of *Crocothemis erythraea* (BRULLE) - populations from the Camargue (Odonata: Libellulidae). *Biologisch Jaarboek Dodonaea*, 35: 222-227.
4. Dumont, H.J. & Heidari, H. 1996. On a collection of spring Odonata from Iran, with the description of *Coenagrion australocaspicum* n. sp. *Bulletin et Annales de la Société Royale d'Entomologie de Belgique* 132: 63-78.
5. Heidari, H. & Dumont, H.J. 2002. An annotated check-list of the Odonata of Iran. *Zoology in the Middle East* 26: 133-150.

6. Dumont, H.J., Jacques R. Vanfleteren, Johan F. De Jonckheere, Peter H.H. Weekers. 2005. Phylogenetic relationships, divergence time estimation, and global biogeographic patterns of calopterygoid damselflies (Odonata, Zygoptera) inferred from ribosomal DNA sequences. *Syst Biol.* 2005 Jun ;54:347-62.
7. Dumont, H.J. 1971. A contribution to the ecology of some Odonata. The Odonata of a "trap" area around Denderleeuw (Eastern Flanders: Belgium), *Bull. Ann. Soc. R. Ent. Belg.* 107:211-235
8. Dumont, H. 2007. Odonata from the Mouydir plateau (North Central Sahara, Algeria). *Bulletin K.B.V.E.*, 143 (2007): 164-168.
9. Dumont, H.J. 1991. Odonata of the Levant. *Fauna Palestinae. Insecta V.* Jerusalem. The Israel Academy of Sciences and Humanities.

Kleine maar stevige grip

Iedereen hier zal wel weten dat mannetjes libellen hun vrouwtjes bij de paring vastgrijpen met hun achterlijfsaanhangsels die als "tang" dienstdoen. Bij sommige soorten (bv. de tanglibellen) is dat indrukwekkend gereedschap. Bij anderen zoals o.a. de heidelibellen lijkt het meer op een bescheiden pincet. En toch lukt het hen ook. Deze fraaie detailfoto van Patrick Goossens illustreert dat mooi bij deze Bruinrode heidelibel.

Algemene Vergadering van onze Libellenvereniging Vlaanderen vzw

De jaarlijkse Algemene Vergadering van de Libellenvereniging Vlaanderen vzw gaat door op **zondag 17 mei 2009** vanaf 10u00 in het Bezoekerscentrum Landschap De Liereman te Oud-Turnhout. In de namiddag is er een libellenexcursie voorzien in het Landschap de Liereman.

Hou nu al deze dag vrij ! Meer info in de volgende nieuwsbrief.

Verlag van de excursie van 24 mei 2008 naar het Landschap de Liereman te Oud-Turnhout

De weergoden hadden voor vandaag mooi weer besteld! En inderdaad, tegen 10.30u verzamelden dan ook 12 deelnemers aan het bezoekerscentrum van de Liereman te Oud-Turnhout voor een wandeling in het gebied.

Als eerste locatie werd het terrein van de 'fluxys-gasleiding' bezocht aan het bos van Bo. Hier vlogen over de Struikheide een 7-tal soorten. Grote keizerlibel (*Anax imperator*), Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*), Blauwe breedscheenjuffer (*Platycnemis pennipes*), Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*), Platbuik (*Libellula depressa*), Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*) en Plasrombout (*Gomphus pulchellus*). Daarna wandelden we naar het bijhorende ven met weinig begroeiing. Hier vlogen behalve de Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*), Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*) en een mannetje Grote keizerlibel (*Anax imperator*) nog 3 andere soorten nl. de Smaragdlibel (*Cordulia aenea*), Viervlek (*Libellula quadrimaculata*) en de Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*).

We wandelden nu verder naar 'ven Brijs' in het Life-project van het Landschap. Hier werd een oude privé-vijver met hoge wanden hersteld in een meer natuurlijk ven. Door boringen is men nauwkeurig de omtrek en de diepte van het oorspronkelijk ven gaan uitzoeken. Het resultaat is zeer mooi. Onder de pioniers waren natuurlijk de Platbuiken (*Libellula depressa*) zeer goed vertegenwoordigd. Tientallen exemplaren vlogen er rond. Ook Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*), Grote keizerlibel (*Anax imperator*), Smaragdlibel (*Cordulia aenea*) waren aanwezig. Als nieuwe soorten voor deze voormiddag noteerden we nog Lantaarntje (*Ischnura elegans*) en verschillende m. en vr. Grote roodoogjuffers (*Erythromma najas*). Stilaan werd het middag en tijd om terug te keren naar het bezoekerscentrum om hier wat comfortabel te kunnen eten. Na een korte middagpauze zouden we naar het hart van het landschap trekken.

Allereerst bezochten we domein Misonne dat enkele jaren geleden aangekocht werd door ANB (vroeger Aminoal). We wandelden naast de rivier Aa en observeerden een vrouwtje Bosbeekjuffer (*Calopteryx virgo*), Weidebeekjufer (*Calopteryx splendens*), man Vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*) en een Plasrombout (*Gomphus pulchellus*). We hadden wel wat meer Bosbeekjuffers verwacht! Daarna bezochten we een hooi-

De hele groep kijkt enthousiast naar de hoog vliegende Vroege glazenmaker. Foto Marc Tailly

Plasrombouden (*Gomphus pulchellus*) bleken erg talrijk en makkelijk te benaderen. Foto Patrick Goossens

landje van ANB in het domein. We observeerden hier de Vroege glazenmaker (*Aeshna isocles*) in de lucht. De groene ogen waren dan ook een zeer opvallend determinatiekenmerk. Verder vlogen hier nog enkele Blauwe breedscheenjuffers (*Platynemis pennipes*), Viervlekken (*Libellula quadrimaculata*) en 1 man Grote keizerlibel (*Anax imperator*). Verderdoor kwamen we aan de Echelkuilen. Hier werden vroeger 'echels' gekweekt, bloedzuigers die bij apothekers verkocht werden voor bloedaflating. Hier keken we met de verrekijker naar enkele Glassnijders (*Brachytron pratense*). Ook de Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*), Vier-vlek (*Libellula quadrimaculata*), Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*) en Lantaarntje (*Ischnura elegans*) vlogen boven de plas. Daarna bezochten we de ANB-vijver aan de 'bosvilla Misonne'. Hier konden we geen nieuwe soorten meer toevoegen aan onze lijst. De Glassnijder (*Brachytron pratense*) was hier goed vertegenwoordigd met 5 mannetjes en 1 wijfje. Grote roodoogjuffers (*Erythromma najas*) kwamen hier in grote getalen voor, en af en toe een Grote Keizerlibel (*Anax imperator*). Verschillende Smaragdlibellen (*Cordulia aenea*) waren hier nog eitjes aan het afzetten.

Tengere grasjuffer (*Ischnura pumilio*) was talrijk en actief bij een ondiepe plas. Foto Patrick Goossens

Dan ging onze wandeling verder naar een uitgemoerd ven. De lage zuurtegraad zorgde voor een opmerkelijk kleiner aantal soorten en individuen. We noteerden voor de

tweede maal Vroege glazenmaker (*Aeshna isocles*), laag boven de plas vliegend. Ook weer een aantal Grote keizerlibellen (*Anax imperator*) waren van de partij. Als nieuwe soort voor vandaag zat hier op de heidestruiken de Koraaljuffer (*Ceriagrion tenellum*). Een mannetje en een wijfje werden even met een net gevangen terwijl Peter de nodige determinatiekenmerken verklaarde.

Daarna bezochten we de '11 ha' in de depressie van de Liereman. Een groot deel van het gebied is geplagd en wordt begraasd door pony's. De vegetatie bestaat hier uit kleine plantjes Struikheide, Dopheide, Pilzegge, Dwergveenzegge, Sterzegge, Tormen-til, Liggende vleugeltjesbloem, Veenbies, Kleine en Ronde zonnedaauw en Moerashertshooi op de nattere stukken. Aan een vennetje in het afgerasterde stuk vlogen verschillende Tengere grasjuffers (*Ischnura pumilio*). De tenerale ex. zijn zeer mooi oranje gekleurd! Ook maakten we hier kennis met de Venwitsnuitlibel (*Leucorrhinia dubia*).

Een vrouwtje Smaragdlibel (*Cordulia aenea*) laat zien hou ze eitjes afzet. Foto Patrick Goossens

Aan de 'Lage dijk' werd het nog natter met veel Veenpluis, Dopheide en Pijpestrootjesbulten. Hier vloog de Noordse witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*). Stilaan werd het 16.15u en tijd om terug te wandelen naar het bezoekerscentrum.

We bezochten als laatste biotoop nog een hersteld ven in de Oude Bergstraat. Vele larven van Rugstreepvliegen zwommen langs de oever van het water. Hier noteerden we nog 5 soorten waaronder Viervlek (*Libellula quadrimaculata*), 1 m Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*), 3 Gewone oe-

verlibellen (*Orthetrum cancellatum*), 1 m Azuurwaterjuffer (*Coenagrion puella*) en 5 Lantaarntjes (*Ischnura elegans*).

In het totaal bezochten we vandaag 12 biotopen in het Landschap met 20 soorten. Toch niet zo slecht voor vandaag. Enkele soorten hadden we jammer genoeg gemist waaronder Vuurlibel en Variabele waterjuffer. Het was dan ook stipt 17.00u wanneer we terug aan het bezoekerscentrum arriveerden. Door de aangename temperaturen en de bijgevolg grote dorst, waren we bijzonder blij dat het bezoekerscentrum nog even open bleef om te kunnen nagenieten met een frisse 'Gageleer'.

Gilbert Loos

Verslag van de libellenexcursie van 5 mei 2008 naar de Thièrache (Frankrijk, departement du Nord)

De eerste libellenexcursie van 2008 had dit jaar plaats in de Thièrache (Frankrijk), net over de Belgische grens op zo'n 15 m ten westen van Virelles en Chimay. Om getuige te zijn van het spectaculaire gelijktijdig uitsluipen van de Tweevlek (*Epitheca bimaculata*), één van de illustere soorten uit Noordwest-Europa, organiseert de Groupe Odonates Nord- Pas-de-Calais in samenwerking met de Waalse libellengroep en onze eigen Libellenvereniging Vlaanderen vzw deze klassieker. Niet minder dan 18 personen, waaronder 1 Waal en 7 Vlamingen waren die ochtend onder een stralende hemel (temp >25°C) present. Aangekomen aan de vijver van Trélon, bleek het daar bijzonder rustig wat libellenactiviteit betrof. Pas na enig zoeken werden de eerste dieren gevonden: 2 wijfjes Azuurwaterjuffer, een mannetje Vuurjuffer en Bruine winterjuffer, een wijfje van het Lantaarntje en uiteindelijk nog een wijfje van de Smaragdlibel. Ondanks ijverig zoekwerk zagen we geen andere libellen vliegen of in de vegetatie zitten. Vermoedelijk is het ongunstige week van de tweede helft van april hier mee verantwoordelijk voor, waardoor het uitsluipen van de meeste soorten nog moest beginnen. Om toch nog wat soorten te kunnen zien, werden de schepnetjes uit de auto gehaald en werd er in het water, tussen de waterplanten en in de modderbodem gezocht naar larven. Al snel haalden we larven boven van de Gewone oeverlibel (4 ex), eentje van de Plasrombout, eentje van de Smaragdlibel en uiteindelijk toch nog een larve van de Tweevlek. Deze larve schepten we op nadat we het net door de modderige bodem hadden gehaald. Ondertussen hadden we allen wel mooi kunnen genieten van een overvliegende Appelvink en Boompieper en van twee Grote vossen die gedurende lange tijd voor veel observatieplezier zorgden.

Na de vijver van Trélon, brachten we nog een bezoek aan Etang de la Galoperie te Anor. Ook hier was er nog geen libellenactiviteit te bespeuren, behalve dat ene wijfje van de Vuurjuffer. Wat we wel mooi kunnen zien was een voorbijflitsende IJsvogel die dicht bij ons op een takje ging zitten en een opvliegende Grote zilverreiger.

Daar er aan de waterkant maar weinig te beleven viel, gidste Cédric Vanappelghem ons naar een kalkgraslandje te Baives, dat als reservaat beheerd wordt. Hier toverden we ons om in vlinderliefhebbers en vingden we 10 soorten dagvlinders waaronder als meest opmerkelijke soorten enkele Groentjes, Aardbeivlinder en nogmaals twee Grote vossen.

Ondanks het gering aantal waargenomen soorten, bood deze excursie volop gelegenheid om een praatje te slaan met Noordfranse libellenliefhebbers en meer te weten te komen over de libellen bij hen. Enige tijd later kwam ik te weten dat het massaal uitsluipen van de Tweevlek vier dagen later is begonnen dan de excursie. Hopelijk hebben we volgend jaar meer geluk.

Geert De Knijf

waarnemingen doorsturen !

Het blijft uiteraard noodzakelijk je waarnemingen door te sturen.

Voor het doorgeven van waarnemingen maak je bij voorkeur gebruik van het Excel-formulier dat je op onze website www.odonata.be kan downloaden. Geert kan je ook een gestandaardiseerd excel-blad toesturen wat het ingeven en vooral verwerken van de gegevens veel efficiënter maakt. We willen er ook nog op wijzen dat het belangrijk is duidelijke plaatsaanduidingen en toponiemen te gebruiken en zo mogelijk ook de UTM-coördinaten. Dat bespaart een hoop werk nadien.

Voor diegenen die niet zo vertrouwd zijn met Excel of die slechts een paar waarnemingen te melden hebben, bestaat er ook een waarnemingsformulier in Word. Formulieren, zowel om af te drukken als dadelijk in het Word document in te vullen vind je op onze website www.odonata.be. Wil je **gedrukte formulieren**, stuur dan een berichtje naar onderstaand adres.

Ook zouden we willen vragen aan allen die al hun waarnemingen gepost hebben op waarnemingen.be om die ook nog eens aan de Libellenvereniging Vlaanderen door te geven. Dit is op dit moment de enige garantie dat jouw gegevens niet verloren gaan en ook effectief worden opgenomen in de enige libellendatabank van Vlaanderen.

waarnemingen.be ???

In weerwil van vroegere meldingen en de expliciete melding op de site dat de gegevens zouden doorgespeeld worden naar de Libellenvereniging, duiken nu moeilijkheden op.

Daarom is het aangewezen ons alsnog rechtstreeks je gegevens van 2008 te bezorgen. Dat kan via bovenstaande wegen, maar als je ze al invoerde kan je ze daar van plukken.

Als je aanlogt als geregistreerde gebruiker op waarnemingen.be kan je ook je eigen gegevens exporteren naar een excell bestand. Dit doe je als volgt: je klikt op "mijn Waarnemingen.be" en kiest daaronder "export". Hier kan je een soortgroep kiezen (i.c. libellen) en dan geef je een datum "van .. tot .." en kies je voor CSV-bestand. Iets lager vind je "klik [hier](#) om download te starten". Je slaat het bestand op naar je harde schijf en geeft het eventueel een nieuwe naam.

Vanuit excell kan je dat daarna openen en eventueel nog aanpassen. Dit bestand kan je dan doorsturen naar onze verantwoordelijke (adres hiernaast)

Moeilijkheden? Laat het ons weten, of meldt het via ons forum.

waarnemingen
blijven
insturen naar
onze Libellen-
vereniging
Vlaanderen vzw
!

Verantwoordelijke
data-inzameling:
Geert De Knijf,
p/a INBO,
Kliniekstraat 25,
1070 Brussel
of naar
geert.deknijf@inbo.be

nieuws

Schenking Jos Moens

Na zijn verhuis naar een kleiner appartement besloot Limburger Jos Moens een deel van zijn bibliotheek af te staan aan onze vereniging. Het gaat om een 30tal boeken waaronder een reeks oude. Bij deze danken we hem hiervoor. Later komen we er uitgebreider op terug (o.a. mogelijkheid tot raadplegen)

Libellenatlas van het Middellandse Zeegebied

Momenteel werkt een groep mensen uit Spanje, Portugal, Frankrijk, Italië, Marokko, Algerije, Griekenland, Frankrijk, Kroatië, Servië, Turkije aan een atlas van het Middellandse Zeegebied. Indien haalbaar zou het gaan om een druk in kleur. De voorlopige richtprijs is ongeveer 15 EUR. Het zou o.a. 200 kleurenkaartjes en nog enkele tientallen pagina's kleurenfoto's bevatten. De LVV zal er een aantal inkopen, maar wie interesse heeft voor de "voorintekenprijs" kan beter zijn naam opgeven.

Klaas-Douwe Dijkstra, Richard Lewinton (illustraties) . 2007. Libellen van Europa. Veldgids met alle libellen tussen Noordpool en Sahara.

Tirion Uitgevers, BV, Baarn, ISBN: 978 90 5210700. Formaat 13.5 x 21.6, harde kaft, volledig vierkleurendruk, 320 pagina's en met meer dan 1000 illustraties. (Prijs 40.00 euro, korting voor leden in de winkel van JNM en Natuurpunt)

In het voorjaar van 2008 verscheen dan eindelijk de lang verwachte Nederlandstalige versie van de Engelstalige *Field Guide to the Dragonflies of Britain and Europe*. Een uitgebreide bespreking van de Engelstalige versie van de hand van Marc Tailly is te vinden in onze Libellennieuwsbrief 1 (1) pagina 8-10.

Deze veldgids behandelt de zowat 130 Europese soorten aangevuld met enkele aanvullende soorten die in het westen van Turkije, Cyprus, Marokko, Algerije, Tunesië, Canarische eilanden, Azoren of Madeira aanwezig zijn. Alles samen 160 soorten die zoals de ondertitel aangeeft zijn te vinden tussen de Noordpool en de Sahara. Libellensoorten die evenwel slechts in Libië of Egypte voorkomen worden niet behandeld.

In de inleiding komen ondermeer volgende zaken aan bod: libellenstudie, gedrag, voorkomen, habitat en naamgeving. In het onderdeel herkenning kan je aan de slag met het determineren. In plaats van de klassieke dichotome tabel, worden de verschillende diagnostische kenmerken eerst per familie, nadien per geslacht (genus) in tabelvorm weergegeven. Dit alles wordt geïllustreerd met heel duidelijke tekeningen.

De Libellenregioïd vormt het tweede hoofdstuk van het boek. Dit hoofdstuk is eigenlijk te beschouwen als een 'Where to watch dragonflies in...'. Van elk land binnen het geografisch gebied van deze veldgids, volgt hier een opsomming van de meest interessante gebieden per land en welke soorten je hier kan waarnemen. Elk van deze bijdragen is geschreven door een specialist, libellenkenner van het betrokken land.

De hoofdmoot van het boek bestaat uit de bespreking van de verschillende soorten. Van elke soort (steeds op 2 pagina's) worden de determinatiekenmerken, zowel diegene bruikbaar in het veld, als de handkenmerken (= als je het dier in de hand hebt) gegeven evenals de mogelijke variatie die er bestaat bij elke soort. Die handkenmerken spitsen zich vooral toe op de genitaal kenmerken die men in het veld met een loupe kan controleren of thuis onder de bino. Verder komen per soort de verspreiding, status, de habitat en de vliegtijd aan bod. Nieuw in vergelijking met de Engelstalige versie is dat er van elke soort de status in Nederland en België wordt gegeven. Die status werd voor beide landen op dezelfde uniforme wijze berekend, zodat jij heel gemakkelijk kan achterhalen of een soort nu zeldzamer is in België dan in Nederland of omgekeerd. Hierbij valt wel op te merken dat verschillende soorten ogenschijnlijk algemener zijn in Nederland dan in België, gewoon omdat libellen er nog beter zijn geïnventariseerd en men daar ook meer de gewoonte heeft om alle soorten te noteren en niet enkel de zeldzame soorten. Er is dus nog werk aan de winkel in België. De typische kenmerken worden weergegeven aan de hand van verschillende prachtige en duidelijke tekeningen per soort. Een foto en verspreidingskaart binnen het geografische gebied van deze gids vervolledigen de bespreking van elke soort. Deze verspreidingskaarten werden oorspronkelijk voor de Engelstalige veldgids aangemaakt op basis van diverse recent verschenen atlanten per land of regio, aangevuld met de kennis van verschillende personen per land. Dit alles zorgt ervoor dat dit de meest accurate verspreidingskaarten zijn die ooit zijn gemaakt voor Europa en aangrenzend gebied. Alleen is het bijzonder jammer dat de laatste nieuwe inzichten niet werden verwerkt in de Nederlandstalige versie. Zo staat er bij de Gewone bronlibel (*Cordulegaster boltonii*) nog een vraagteken voor bv. Roemenië en staat een deel van dat land nog steeds ingekleurd voor de Metaalglanslibel (*Somatochlora metallica*). Sinds het Europees libellenkamp van 2007 in Roemenië weten we zo goed als zeker dat dit verkeerd is en beide soorten daar vervangen worden door de Balkanbronlibel (*Cordulegaster heros*) en de Zuidelijke glanslibel (*Somatochlora meridionalis*). Die nieuwe informatie is niet terug te vinden in de tekst of op de kaartjes hoewel ze zeker bekend was vooraleer het afsluiten van het redactioneel werk en dat is toch wel jammer te noemen.

De drie bijlagen behandelen de ‘Verwantschappen van Europese Odonata’, een checklist van alle soorten die in de veldgids zijn opgenomen alsook een Nederlandse naam voor elke soort. Door een Nederlands-Belgisch comité (bestaande uit Frank Bos, Geert De Knijf, K.D. Dijkstra, Weia Reinboud, Marc Tailly en Marcel Wasscher) werd na heel veel discussie gekomen tot een ‘officiële’ lijst van Nederlandse namen voor alle Europese libellen. Bij de beslissing werd zowel rekening gehouden met stabiliteit en gebruiksgemak als met het zo consequent mogelijk hanteren van groepsnamen voor soorten binnen eenzelfde genus. Een gevolg van de beslissing van dit comité is dat *Platycnemis pennipes* nu officieel Blauwe breedscheenjuffer noemt in plaats van Breedscheenjuffer. Bij de bespreking van elke soort wordt ook steeds de Nederlandse naam bovenaan de pagina vermeld. In de checklist zijn echter een paar foutjes geslopen die gelukkig niet terug te vinden zijn bij de soortpagina’s. Zo moet dit bij onderstaande taxa als volgt aangepast worden:

Pseudagrion jonkers ipv tropische waterjuffers
Pseudagrion sublacteam **roodsnuitjonker** ipv roodsnuitjuffer
Platycnemis subdilata **berberbreedscheenjuffer** ipv zeegroene breedscheenjuffer
Acisoma priemstaartjes ipv pijlstaartjes
Acisoma panorpoides **priemstaartje** ipv pijlstaartje

Alles bij elkaar kunnen we stellen dat deze Europese veldgids een nieuwe mijlpaal betekent in het aanbod van Nederlandstalige libellengidsen. Op heel korte periode heeft hij zich bij velen een vaste plaats veroverd in de excursietas, en de verouderde Engelstalige Askew naar de boekenkast verwezen. Samen met de nieuwste uitgave van de KNNV-veldgids (vijfde volledig herziene druk -2007), die meer focust op NW-Europa en geïllustreerd wordt aan de hand van foto’s, beschikken we in ons taalgebied over twee accurate, schitterende veldgidsen die zowel de liefhebber als de kenner veel plezier zullen laten beleven aan de studie van libellen.

Geert De Knijf

lidgeld 2009

Vorige zomer kon je al even proeven van het Nederlandse tijdschrift *Brachytron*. Elk lid kreeg dan namelijk bij wijze van voorstelling een nummer toegestuurd dat meteen een soort update was van de Nederlandse atlas. Door een samenwerking tussen de NVL en onze LVV zal dit nederlandstalige tijdschrift niet alleen meer Nederland beslaan maar ook Vlaanderen en zullen er dus ook bijdragen in verschijnen over Vlaanderen. Zo krijg je ook als Vlaming in eigen taal een pak interessant en relevant leesvoer voorgeschoteld.

Gevolg is wel dat we verplicht zijn het lidgeld wat op te trekken, naar **20 euro** per jaar (jeugd 13 euro). Daarvoor krijg je dus onze eigen nieuwsbrief en 2 nummers per jaar *Brachytron*. In het eerstvolgende nummer verschijnt alvast een artikel over de vuurlibel in De Maten van Frank Van de Meutter.

Nieuwe leden ontvangen een welkomstpakket (o.a. zoekkaart libellen).

Lidgeld regelen kan op rekening **523-0802436-30** van **Libellenvereniging Vlaanderen vzw**.

Lidgeld
regelen
graag

VOORDEEL

Wie nu lid wordt van onze Libellenvereniging Vlaanderen kan terzelfdertijd voor een voordeelprijs* (10 euro) een exemplaar van De Libellenatlas aanschaffen. Vermeld dan bij je overschrijving “promo + atlas”. In dit geval dus ofwel 30 euro ofwel 23 euro (jeugd). Dit aanbod is enkel geldig in België

Reuzengrote libel in Kortrijk

Opvallend, dat zeker. Sinds enige tijd prijkt een reuzengrote libel in de buurt van Kortrijk. Het beest meet 20 bij 37 meter en het is eigenlijk een natuureducatief paviljoen. Er is een kleine, permanente tentoonstelling over historiek, fauna en flora van het gebied. Je vindt het op het hoogste punt van de Marionetten, dichtbij de auto-weg E17. Het maakt overigens deel uit een nieuw groengebied van ca. 55ha.

Het ligt op 60 meter boven de zeespiegel. In de kop van de libel worden twee grote facetogen geplaatst. Ze zijn van doorzichtig materiaal en geven de bezoeker een uitzicht over het landschap en de herkenningspunten. Je hebt er dan ook een mooi panoramisch zicht op de omgeving en de stad Kortrijk en je kan er even rondwandelen. In de omgeving ligt ook de Hoeve te Coux, een bezoekerscentrum dat momenteel wordt uitgebouwd.

Eigenlijk is het een soort tent, uitgevoerd in stijf gespannen zeildoek. Model stond een paviljoen voor de universiteit Wageningen, in de vorm van een vlinder, ontworpen voor de Floriade 2002 (Nederland).

gps-coördinaten: 50° 47' 51.00 N 3° 15' 13.86 O

Ledenadministratie - verzending nieuwsbrief

De kosten voor het versturen per **post** van zaken als onze nieuwsbrief zijn telkens een flinke hap in het budget van een vereniging. Dat is bij ons niet anders. Anderzijds heeft een elektronische **PDF-versie** het voordeel dat kleurenfoto's kunnen gebruikt worden. En sommigen onder jullie verkiezen dat zelfs en drukken hem desgewenst zelf af. De gedrukte versie kan – omwille van de kosten – alleen in zwart-wit.

Het is zeker niet de bedoeling de gedrukte versie af te schaffen, maar we willen graag even peilen naar de wensen van onze leden.

We willen daarom **iedereen** verzoeken een mailtje te sturen naar Tim Adriaens, verantwoordelijke voor onze ledenadministratie en hem

1. je mailadres door te geven (die kan voor diverse zaken van pas komen)
2. aan te geven of je de nieuwsbrief zeker ook per post wenst te ontvangen, of als je verkiest hem slechts elektronisch te krijgen.

Zaken ivm met adreswijziging geef je ook best meteen aan Tim door. Je bereikt hem op ledenadmin@odonata.be of op het postadres Tim Adriaens, INBO, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel.